

Opvoeding in Somalische vluchtelinggezinnen in Nederland. Serie: Opvoeding in allochtone gezinnen in Nederland

Marijke Bouwmeester, Maja Deković & Han Groenendaal

Bespreking door Peter Adriani

Weinig categorieën binnen de Nederlandse bevolking mogen zich de afgelopen jaren in zoveel belangstelling 'verheugen' als asielzoekers en vluchtelingen. Het woord verheugen verdient daarbij nadrukkelijk aanhalingstekens. Al te vaak dragen publicaties bij tot negatieve beeldvorming en/of is sprake van accentuering van zieligheid of problematische situaties.

Dat is gelukkig niet het geval in het verslag van het hier te bespreken onderzoek *Opvoeding in Somalische vluchtelinggezinnen in Nederland*. Al bij een vluchtig doorbladeren lijkt sprake te zijn van een zinnige toevoeging aan het kennisbestand, en wel om twee redenen. Ten eerste wordt nadrukkelijk en uitvoerig ingegaan op de opvoedingssituaties binnen een groep in Nederland verblijvende vluchtelingen. Dat is uitzonderlijk. De literatuur over vluchtelingen betreft veelal volwassenen. Als het over kinderen gaat, betreft het gewoonlijk de invloed van trauma en acculturatie. Uitvoeriger informatie over oriëntatie op de Nederlandse samenleving, denkbeelden omtrent opvoeding, opvoeden in de praktijk, beleving van de opvoeding en (behoefte aan) opvoedingsondersteuning (zoals in dit boek beschreven) treft men in het algemeen niet aan. Ten tweede: dit onderzoek maakt deel uit van een serie onderzoeken - indertijd in gang gezet door het Programmeringscollege Onderzoek Jeugd (PCOJ, in 1996 opgegaan in de Stichting Jeuginformatie Nederland) - over opvoeding in migrantengezinnen. Inmiddels verschenen ook studies over opvoeding in Turkse, Marokkaanse, Chinese en Surinaams-Creoolse gezinnen in Nederland, die ongeveer een gelijke structuur vertonen. Een soortgelijke structurele overeenkomst bestaat ook met de studie 'Opvoeden in Nederland'. Aldus ontstaat een rijke bron voor vergelijkingsmogelijkheden.

In hoeverre wordt dit alles waar gemaakt? Is er, zoals de achterzijde van het boek vermeldt, sprake van belangwekkende informatie voor allen die betrokken zijn of raken met Somalische vluchtelinggezinnen? We volgen de hoofdstukken van het boek.

Boeiend is een aantal achtergrondgegevens over Somalië. De afschuwelijke TVbeelden van nog maar korte tijd geleden krijgen hier enigszins een kader, en we leren iets over clans, man-vrouw verhouding, vrouwenbesnijdenis en ouder-kind relaties (over dat laatste onderwerp was volgens de auteurs nauwelijks informatie te vinden). Vervolgens volgen enkele gegevens over de situatie in Nederland. Op 1.1.1997 woonden ongeveer 23.000 Somaliërs in Nederland: veelal alleenstaande jonge mannen en vrouwen; daarnaast een groot aantal incomplete gezinnen, in het bijzonder alleenstaande moeders met hun kinderen; over het geheel genomen goed opgeleid. Zeer kort worden ook de onderwerpen acculturatie en verwerking van traumatische ervaringen besproken.

Tegen deze achtergrond werden 25 gezinnen uitvoerig geïnterviewd met een leidraad die in grote lijnen ook in andere onderzoeken werd gebruikt. Tevens werd een gesprek gevoerd met drie sleutelinformanten. De onderzoekers geven aan dat de 25 geïnterviewde gezinnen niet aselekt getrokken zijn. Ook geven zij als hun mening dat de groep Somaliërs in Nederland zo zeer bijzondere kenmerken heeft, dat generalisatie naar andere groeperingen niet zonder meer mogelijk is. Over de

bij deze respondenten verkregen informatie vindt men in de volgende hoofdstukken de verslaggeving. Een greep hieruit. Somalische ouders blijken - we kennen het ook in verband met andere groeperingen - veel meer gericht te zijn op het land van herkomst dan hun kinderen. Zij brengen weinig differentiatie aan in ontwikkelingsfasen en -taken. Hoge prioriteit krijgen de religieuze opvoedingsdoelen (islam) en de conformistische opvoedingsdoelen (gehoorzamen, respect hebben, beschaafd zijn); hierin komen zij overeen met Marokkaanse ouders, en verschillen ze van Nederlandse ouders.

Als ouderlijke taken zien de Somalische ouders vooral verzorging, kinderen kennis en vaardigheden bijbrengen, schenken van liefde en aandacht, controle, bemoeienis met de schoolloopbaan en een financiële verplichting. Zij tonen veel warmte en ondersteunend opvoedingsgedrag; daarbij gaat het initiatief uit van de ouders; responsief ondersteuningsgedrag komt veel minder naar voren. Er wordt veel waarde gehecht aan het leren hanteren van regels. Dat gebeurt door het wijzen op fouten en door machtsuitoefening. Er worden veel problemen met en van de (oudere) kinderen gemeld en er is relatief veel gebruik van speciaal onderwijs. De Somalische kinderen vormen, zo menen de onderzoekers, een risicogroep.

Veel ouders missen in Nederland het sociale netwerk dat hen in Somalië opvoedingsondersteuning bood. In plaats daarvan bieden vooral medewerkers van Vluchtelingenwerk en leerkrachten informatieve, emotionele en praktische ondersteuning. Voor problemen en zorgen rond kinderen wordt echter eerst zo veel mogelijk het informele netwerk ingeschakeld. Vooral na uitplaatsing uit een Asielzoekerscentrum voelen velen zich in de steek gelaten, en hulpverleners zouden zich te veel mengen in de ouder-kind-relatie.

Ouders en kinderen passen zich in verschillend tempo aan de Nederlandse samenleving aan, hetgeen de nodige problemen met zich meebrengt. Ervaren schokkende gebeurtenissen lijken door te werken in de problematiek van heel wat kinderen. De ouders zelf leggen dat verband overigens niet.

De aanbevelingen betreffen vooral informatievoorziening aan de gezinnen, bevorderen van informele contacten met Nederlanders, kennis nemen van de Somalische cultuur, rekening houden met negatieve beeldvorming over de Nederlandse hulpverlening, meer opvoedingsondersteuningsprojecten, en - min of meer obliagaat - de aanbeveling tot nader onderzoek.

Aldus een aantal saillante punten uit het onderzoek. In hoeverre is er sprake van een werkelijk zinnige bijdrage aan het kennisbestand? In dit verband kunnen mijns inziens bij het onderzoek een aantal kritische kanttekeningen geplaatst worden. De eerste betreft het type steekproef en de wijze van verwerken van de gegevens. Er is sprake van een relatief kleine, niet a-select getrokken steekproef (25 gezinnen), waarbij over elk van de respondenten (gezinnen) veel inhoudelijke informatie werd verworven. Dat impliceert mijns inziens dat het materiaal zich vooral leent voor een grondige analyse per eenheid (gezin); en pas in tweede instantie voor een vergelijking tussen de gezinnen.

De onderzoekers daarentegen zijn al snel overgegaan tot onderlinge vergelijking en behandelen de uitkomsten min of meer als die van een survey-onderzoek met aselechte steekproef (kwantitatieve typering en vergelijkingen; algemeen geformuleerde conclusies). Echter, gezien het type

steekproef zeggen dit soort vooral op kwantiteit gebaseerde gegevens (vrijwel) uitsluitend iets over de onderzoeksgroep en weinig over de populatie Somalische gezinnen in Nederland als geheel. Beter ware in dit geval een meer kwalitatieve benadering, met inhoudelijke clusters, opvallende fenomenen, enzovoorts.

Een tweede kritische kanttekening betreft de theoretische inkadering. Per pedagogisch onderwerp zijn soms wel en soms niet theoretische noties beschikbaar. Waar ze wel beschikbaar zijn worden ze voornamelijk beschrijvend gebruikt, met name in de keuze van de categorieën; soms ook om vergelijkingen te kunnen maken tussen Somalische gezinnen enerzijds, en Marokkaanse of autochtoon-Nederlandse gezinnen anderzijds. In het algemeen worden geen pogingen gedaan om via theoretische overwegingen tot verklaringen te komen. Dat laatste komt ook tot uitdrukking in de wijze waarop wordt omgegaan met theorievorming rond acculturatie en verwerking van traumatische ervaringen. Deze begrippen komen min of meer afzonderlijk aan de orde. Het is mijns inziens jammer dat niet gepoogd is om via een combinatie van pedagogische overwegingen en de begrippen traumaverwerking en acculturatie te komen tot een sterker en meer integratief theoretisch kader. Dat zou wellicht geresulteerd hebben in meer doorwrochte conclusies en aanbevelingen.

Tenslotte het punt van de vergelijking met andere groepen waarbij een soortgelijk onderzoek is verricht. De onderzoekers kozen er voor dit slechts te doen met Marokkaanse gezinnen en autochtoon-Nederlandse gezinnen en, zoals zij schrijven, niet systematisch en uitputtend. Dit lijkt mij een gemiste kans. Wellicht kan in een latere fase deze vergelijking meer systematisch worden uitgewerkt (waarbij overigens de aard van de steekproef beperkingen met zich meebrengt; zie hiervoor). Dan zal mogelijk ook sprake kunnen zijn van (vorming van) een meer omvattend theoretisch kader.

Kortom, interessante en nieuwe informatie biedt het boek zeker. De empirische basis is wat zwak, zeker in combinatie met de gebruikte analysemethode. Wellicht had een publicatie in boekvorm beter in een wat latere fase kunnen plaatsvinden.